« پاسخ تحلیلی زبان و ادبیات فارسی»

«دکتر هامون سبطی»

در یک نگاه کلی درجه‌ی سختی این آزمون کمی بیش‌تر از متوسط سختی آزمون‌های داخل کشور در سال ۱۳۹۱ ارزیابی می‌شود و دو مشکل اساسی در آن به چشم می‌خورد:

۱- بی‌توجهی به فاصله‌ی میان‌حرفی و میان‌واژه‌ای در تایپ بیت‌ها و عبارت‌ها که در بسیاری موارد باعث بدخوانی و بدفهمی شعرها می‌شود.

۲- اندکی شتاب‌زدگی در طراحی تست‌ها که باعث شکل‌گرفتن چند تست نادرست یا سلیقه‌ای شده‌است. (تست‌های ۱۱، ۱۴، ۱۶ و ۱۷)

درصد بالای ۵۰ در این آزمون‌ها برای قبول‌شدن در پرطرفدارترین رشته‌های دانشگاهی کافی به‌نظر می‌رسد.

۱- پاسخ گزینه‌ی ۳ **خیره خیر:** بیهوده (خیرخیر: سریع) / **دیلاق:** قددراز / **معهود:** عهدشده / **ملتزم:** همراه (همه‌ی واژه‌ها از واژه‌نامه‌ی کتاب ادبیات سال دوم دبیرستان گزیده‌شده‌است.)

۲- پاسخ گزینه‌ی ۲ کافی است معنای «صفوت» را بدانید. (به معنای «تعبیه» (آراستن، ساختن، آماده‌کردن) در کتاب «املا و لغت» اشاره کرده‌بودم. لطفاً بخش «واژه‌های داخل متن» آن کتاب را با دقت بخوانید.)

۳- پاسخ گزینه‌ی ۴ **طُفیل:** در اصطلاح به سربار و مهمان ناخوانده می‌گویند. / **مسعی:** محل سعی و کوشش / **شوخ خشم:** گستاخ / **مُقری:** قرائت‌کننده (مُقِر: اقرارکننده)

(«راه» به معنای اجازه و رخصت از واژه‌نامه‌ی کتاب سال ۱۳۹۰ هم حذف شده‌بود و نباید در آزمون سراسری سال ۹۱ مطرح می‌شد. برخی دیگر از واژه‌های این پرسش نیز از کتاب شما حذف شده‌است.)

۴- پاسخ گزینه‌ی ۲ برای کسی که با کتاب «املا و لغت» پیش رفته‌باشد، پیداکردن غلط‌های املایی این متن («قربت» و «تمتّع») کم‌تر از ۳۰ ثانیه وقت می‌برد.

۵- پاسخ گزینه‌ی ۱ تنها املای عمارت (ساختمان) غلط است که در کنار «کومه» کاملاً قابل تشخیص بود.

مأکول: خوردنی (هم‌ریشه‌ی «اَکل») / **اَطعمه:** طعام‌ها / امتعه: متاع‌ها («وَ اطعمه» بدون توجه به فاصله‌ی میان‌واژه‌ای در متن سؤال «وا طعمه» تایپ شده‌است و خواندن را دشوار کرده‌است.)

۶- پاسخ گزینه‌ی ۲ «موسیقی شعر» نثری است پژوهشی از دکتر شفیعی کدکنی درباره‌ی وزن سروده‌های پارسی.

«صفیر سیمرغ» سفرنامه‌ی دکتر اسلامی ندوشن است به چند کشور همسایه و چند شهر ایران از جمله اصفهان؛ بنابراین به نثر است نه نظم.

«ارغنون» اولین مجموعه‌ی شعر مهدی اخوان ثالث است.

«کویر» مجموعه مقاله‌ای است از دکتر شریعتی.

«خط خون» از سروده‌های چه کسی بود؟ *(در سایه‌سار نفل ولایت، عبور می‌کردند از چمن لاله و زیر پایشان خط خون و بر لبانشان سرود رگبار و ...*؛ بله «موسوی گرمارودی». در جلد دوم کتاب همایش ادبیات به کمک قرینه‌سازی‌هایی به‌خاطر سپردن این موارد طولانی را آسان کرده‌ایم. دیگر وقت خواندن تاریخ ادبیات است.)

۷- پاسخ گزینه‌ی ۱ مطمئناً دانستن موضوع یک اثر کم‌اهمیت‌تر از دانستن نام پدیدآورنده‌ی آن نیست.

۸- پاسخ گزینه‌ی ۴ اغلب نکته‌های مربوط به این پرسش از کتاب ادبیات ۱۳۹۱ حذف شده‌است. *(نگران نباشید!)*

۹- پاسخ گزینه‌ی ۳ گزینه‌های ۲ و ۴ به سادگی با «اسلوب معادله» رد می‌شوند، زیرا آشکار است که مصراع دوم دلیلی برای مصرع نخست است نه مثالی بر آن. گزینه‌ی ۱ هم به کمک پارادوکس حذف می‌شود.

تشبیه: **نقدِ دل** («دل» به پولی رایج مانند شده‌است که عاشق به‌راحتی آن را در راه عشق خرج می‌کند!)

ایهام: **قلب سیاه:** ۱- دلِ پرگناه، ۲- سکه‌ی تقلبی که رنگش برگشته و سیاه شده‌باشد (به این نکته‌ها بارها در جلد ۱ کتاب همایش ادبیات اشاره کرده بودم؛ درست است؟)

۱۰- پاسخ گزینه‌ی ۲ میان این آرایه‌ها «جناس تام» بهترین آرایه برای آغاز کار است: به دنبال واژه‌های تکراری در بیت‌ها می‌گردیم ← فقط در بیت «ج» واژه‌ی تکراری داریم که اتفاقاً در دو معنا به‌کار رفته‌است: ارادت: ۱- دوستی و عشق، ۲- خواست و اراده (به این جناس تام در زیرنویس صفحه‌ی ۱۳۱ کتاب تناسب مفهومی اشاره شده‌بود.) ⇐ گزینه‌های ۱ و ۴ رد می‌شود.

حالا از «تلمیح» کمک می‌گیریم: تلمیح بیت «الف» به ماجرا «آب زندگانی» آشکار است ⇐ گزینه‌ی ۲

«سر» در بیت دوم مجاز از انسان است و «تمام» در بیت چهارم ایهام مختصری دارد: ۱- کافی ۲- بدرِ کامل

۱۱- پاسخ گزینه‌ی ۳ در میان این آرایه‌ها شاید «تشبیه» مناسب‌ترین آرایه برای آغاز کار باشد: در گزینه‌های ۲ و ۴ تشبیه دیده‌نمی‌شود ← حالا از استعاره کمک می‌گیریم: روشن است که در گزینه‌ی سوم «لعل روان» معنای واقعی خود را ندارد (اصلاً «لعل» یک سنگ سرخ‌رنگ است، پس جامد است نه مایع و روان نیست)؛ با اندکی توجه به معنای بیت درمی‌یابیم که منظور از لعل روانی که از مژه‌های شاعر افشان می‌شود، همان قطره‌های اشکِ خونین است؛ اما در گزینه‌ی نخست نیز روشن است که یک اسم در معنای واقعی خود به‌کار نرفته‌است و آن «سرکه» است؛ پس شاید استعاره باشد ⇐ استعاره به ما کمک نکرد، باید از «اغراق» کمک بگیریم: شاعر در مصراع دوم بیت سوم در میزان اشک خود (یک دامن اشک) اغراق کرده‌است.

می‌رویم سراغ کنایه در همین بیت: از مژه اشک خونین افشاندن، نشانه‌ی شور و اشتیاق (یا غم و اندوه) بسیار است ⇐ گزینه‌ی سوم مناسب‌تر است.

«**سرکه**» در بیت اول استعاره از «**سخن ترش و سرزنش‌آمیز**» معشوق است (در مقابل «قند و شکر» که استعاره از سخنان شیرین و مهربانانه‌ی دلبران است!). تشبیه این بیت در ترکیب «لب میگون» (لبی به رنگ می) دیده‌می‌شود. (تست بسیار دشواری بود زیرا از غزل‌های «خاقانی شروانی» طرح شده‌بود و صور خیال آن ارتباطی با دنیای امروزی ما نداشت!)

۱۲- پاسخ گزینه‌ی ۴ «به‌ویژه از دوره‌ی سنجر به بعد» توضیح اضافه‌ای بر جمله است و حذف این قسمت هیچ خللی در اطلاع‌رسانی جمله به‌وجودنمی‌آورد؛ بنابراین می‌توان مانند یک جمله‌ی معترضه با آن رفتار کرد و آن را میان دو خط فاصله قرارداد. (نکته‌های مربوط به نشانه‌های نگارشی در گام اول درس ویرایش «کتاب زبان فارسی نشر دریافت» به‌طور کامل بیان شده‌بود و چنین تست‌های تازه‌ای که هر ساله در درس ادبیات و زبان فارسی چهره می‌نمایند برای خوانندگان کتاب‌های نشر دریافت غافلگیرکننده نیست و نخواهدبود؛ مطمئن باشید!)

۱۳- پاسخ گزینه‌ی ۴ اصلاً در سه گزینه‌ی دیگر فعلی به چشم نمی‌خورد، پس حتماً به قرینه‌ی معنایی حذف شده‌اند اما در گزینه‌ی چهارم فعل «است» دیده‌می‌شود. از مقام تو تا ثریا (اوج آسمان) همان‌قدر فرق و بین (فاصله) است که از ثریا تا ثری (زمین) [فرق و بین است].

(طراح محترم این بیت‌های نازیبا را از قصیده‌ای مدّاحانه‌ی سعدی در ستایش «شمس‌الدین حسین علکانی» برگزیده‌است که روشن است کاملاً حالت کوششی و سفارشی دارد و ذره‌ای ذوق و احساس در آن به‌کار نرفته‌است و حالا چرا باید چنین بیت‌هایی محور سنجش دانش و استعداد ادبی دانش‌آموزان کشورمان شود، بر من پوشیده‌است!)

(در کتاب زبان فارسی نشر دریافت (درس‌های چهارم تا ششم) انواع حذف همراه با نمونه‌هایی به‌طور کامل بررسی شده‌است.)

۱۴- پاسخ گزینه‌ی ۳

شاعر + ی / است + ∅ / بی + نظیر / که / همه + ان / وی / را / ندا / یِ / شکوه + مند / ـِ / عرفان / ـِ / ایران + ی/ و / معدن / ـِ / حقایق / و / سر + چشم + ـه / یِ / فیاض / ـِ / معرفت / دانست[1] + ـه + اند ⇐ ۲۵ واژه و ۳۵ تکواژ

۱- البته بن ماضی «دانست» از دو تکواژ «دان» + «ـِ ست» (تکواژ ماضی‌ساز) تشکیل شده‌است، اما چون به این تکواژ در کتاب درسی اشاره نشده‌است ما هم از تجزیه‌ی آن خودداری می‌کنیم.

۱۵- پاسخ گزینه‌ی ۲

سهل + انگار + ی (وند) / نَ (وند) + دان + ـَم (وند) + کار + ی (وند) / نا (وند) + فرجام + ی (وند) / استراحت + گاه (وند) / نا (وند) + بین + ا (وند) / خدا + نَ (وند) + شناس /

سر + ا (وند) + سر + ی (وند) / خود + خواه + ی (وند) / دوش + ا (وند) + دوش / نَ (وند) + سنجید + ه (وند) / بی (وند) + چاره + ی (وند) / روز + انه (وند) /

بـ (وند) + خرد + ی (وند) / نا (وند) + دان / رنگ + به (وند) + رنگ / دم + ا (وند) + دم / نو + جوان + ی (وند) / کشت + ار (وند) + گاه (وند)

۱۶- پاسخ گزینه‌ی (۳) بین پاسخ‌ها، گزینه‌ی سوم کم‌تر غلط است ! همان‌طورکه «پرسیدن»، «را» و «از» می‌خواهد، گفتن نیز «را» و «به» می‌خواهد و جمله‌ی چهارجزئی با مفعول و متمم می‌سازد. در جمله‌ی چهارم متممِ اجباری فعل «گفته‌بود» حذف شده‌است. (علی‌الخصوص که معلم به ما گفته بود که ...) در جدول صفحه‌ی ۶۵ کتاب زبان فارسی سال سوم دبیرستان (به استثنای رشته‌ی علوم انسانی)، هم فعل «گفتن» و هم «پرسیدن» در زمره‌ی فعل‌های گذرا به مفعول و متمم آمده‌اند و می‌دانیم که حذف اجزای جمله تأثیری بر ساختار جمله نمی‌گذارد. فعل جمله‌ی هشتم «داشتند» است که معمولاً جمله‌ی سه‌جزئی با مفعول می‌سازد.

۱۷- پاسخ گزینه‌ی ۳ *مفهوم مشترک بیت‌های گزینه‌های نخست:* جهان همیشه در تغییر است و نمی‌توان آن را با میل خود سازگار کرد.

(*معنای بیت دوم:* نباید به فکر ساخته‌وپرداخته‌کردن جهان مطابق خواسته‌های خودت باشی زیرا خداوند قبلاً این کار را انجام داده‌است و کارش هم تمام شده‌است؛ پس تغییری در تقدیر ما حاصل نمی‌شود.)

مفهوم مشترک بیت‌های گزینه‌ی دوم: عاشقی با سختی همراه است و کار هرکسی نیست.

مفهوم مشترک بیت‌های گزینه‌ی چهارم: هر اتفاقی که برایت می‌افتد از اراده‌ی خداست و نباید آن را به جهان طبیعت نسبت دهی.

ز یزدان دان نه از ارکان که کوته‌دیدگی باشد / که خطی کز خرد خیزد تو آن را از بنان بینی

۱۸- پاسخ گزینه‌ی ۴ *مفهوم محوری تست:* زودگذر بودن خوشی‌های دنیا و دل نبستن به آن‌ها

مفهوم بیت چهارم: توجه به باطن خداپرستی نه ظاهر آن

۱۹- پاسخ گزینه‌ی ۱ مفهوم محوری تست: بی‌توجهی به بهشت به دلیل توجه به عشق خداوند

اما می‌بینیم که در گزینه‌ی نخست «خواجه عبدالله انصاری» می‌گوید که خدایا باید برای دوستدارانت بهشت و دوزخ دیگری فراهم کنی که این سخن با مفهوم محوری تست یکی نیست گرچه با آن ارتباط دارد.

۲۰- پاسخ گزینه‌ی ۳ *مفهوم محوری تست:* یکی را به‌خاطر گناه دیگری مجازات کردن

مفهوم بیت سوم: خدا بر سر هر بنده‌ای همان می‌آورد که شایسته‌ی کرده‌ها و رفتارهای اوست. (دنیا، دارِ مکافات است.)

۲۱- پاسخ گزینه‌ی ۱ *مفهوم محوری تست:* خدا در کنار ماست و نیازی به جست‌وجو ندارد.

مفهوم بیت نخست: ترک خواسته‌های نفسانی برای به‌دست آوردن رضایت خداوند

۲۲- پاسخ گزینه‌ی ۲ مفهوم محوری تست: ناسازگاری روزگار با هنرمندان و بخردان

مفهوم بیت دوم: روزگار هرچه می‌دهد، بازپس‌می‌گیرد (در جوانی می‌بخشد و در پیری همان را پس‌می‌گیرد.)

۲۳- پاسخ گزینه‌ی ۴ *مفهوم محوری تست:* از عشق رهایی نیست.

مفهوم بیت چهارم: برای عاشق فقط رسیدن به معشوق مهم است و بس.

۲۴- پاسخ گزینه‌ی ۱ *مفهوم محوری تست:* همه چیز را زیبا دیدن.

۲۵- پاسخ گزینه‌ی ۲

(اگر کتاب تناسب مفهومی را درست خوانده‌باشید، نه‌تنها با مفهوم‌های مطرح‌شده در این تست‌ها کاملاً آشنایید بلکه بسیاری از بیت‌های مطرح‌شده در گزینه‌ها را هم از قبل دیده و بررسی کرده‌اید، درست است؟ بنابراین از آزمون سراسری امسال هم بیمی در دل نداشته‌باشید! به همین سادگی‌هاست برای شما! باورکنید!)

پیروزی‌تان را آرزومندم!

دکتر هامون سبطی